

Forord

Brug arbejderhistorien - arbejderhistoriens brug

Der er grøde i arbejderhistorien. På universiteterne har der ganske vist ikke været den store interesse herfor, de sidste år. Men ude omkring i landet er der. Især for den lokale historie, hvor den enkelte kan se forbindelsen til sit eget liv. Også arbejderbevægelsen har på det seneste taget initiativ til og støttet initiativer, lokalt og på landsplan, til at få skrevet deres egen historie - hverdagsliv og arbejdsliv som det formedes af lokalsamfundet. Endelig har enkelte store projekter som Arbejdermuseet i København og TV-serien »Nu dages det«, set dagens lys i de sidste par år.

Dette års Årbog for Arbejderbevægelsens Historie sætter fokus på formidling af arbejderhistorien. På brugen af arbejderhistorie i folke- og gymnasiskole, med de særlige krav det stiller til måden at formidle et stof på. På formidlingen til den brede offentlighed, som det sker på museerne og i TV. Og ikke mindst på videregivelsen af arbejderne historie til arbejderne selv. Mange af de lokale projekter, der har været i gang, har brugt erindringsstof. Ja, mange bygger faktisk hovedsageligt på, hvad arbejdere selv har fortalt. De fagfolk, som har været involveret, og i mange tilfælde været initiativtager, har brugt dette stof på mange forskellige måder. Kombineret det med andre kilder eller ej. Brugt erindringerne til at give historien liv og blod eller ladet fortællingerne i sig selv stå som et stykke historieskrivning. Vi har med denne årbog netop ønsket at give et indblik i de mange forskellige former for formidling, der finder sted, og de forskellige formidlingsformers muligheder og begrænsninger.

SFAH har før dannet ramme for erfaringsformidling og diskussion af lokalhistorie og brug af erindringer i arbejderhistorien. Blandt andet med seminaret om arbejdererindringer og arbejderhistorie i november 1985. Og SFAH har de sidste mange år haft et lokalhistorievalg. Selvom det i denne årbog er formidling, der er sat fokus på, så ligger der i artiklerne også mere eller mindre direkte en diskussion af historieskrivningens brug af erindringsstof og det lokale samfund som ramme om arbejderhistorien. Ellers er det diskussioner, der mest har været fremme uden for landets grænser. Måske især i England, hvor organisationen »History Workshop« i mange år har dannet rammen om et utal af lokale arbejderhistorieprojekter.

I England har lokale History Workshop grupper netop arbejdet med bl.a. at indsamle og udgive erindringer. I form af autobiografier eller i form af uddrag af erindringer, der belyser fælles temaer, eksempelvis skoleforhold. Det særlige ved de engelske History Workshop grupper har ofte været, at det var arbejderfortællerne selv, der deltog i hele processen - fra indtalingen af egne erindringer på bånd over redigeringsfasen til udgivelse og videreformidling.

For nogle History Workshop folk har det været selve pointen i arbejdet. Selve processen, med at udforme sin egen historie, blev fremhævet som vigtigt og betydningsfuldt i sig selv, næsten uanset resultatet. Andre har været skeptiske og fremhævet, at arbejdet med erindringer og lokalhistorie ikke nødvendigvis i sig selv giver nogen indsigt i den historiske udviklingsproces og årsager til ændringer i lokalsamfundet. Det kræver, at den individuelle erfaring, som kommer til udtryk i erindringerne, sættes ind i en samfundsmæssig sammenhæng. Netop her er der brug for historieskrivningen og historikere-rens viden og færdigheder.

Diskussionen er også relevant i en dansk sammenhæng. Der har indimellem i SFAH kredse været en mild skepsis overfor lokalhistorien og hverdags-historien. Risikerer man ikke, at den politiske historie og de store linjer forsvinder ud af arbejderhistorien, når der fokuseres på det lokale og på hverdagslivet? Den engelske diskussion peger dels på nogle forskellige måder at bruge erindringer og lokalhistorie på. Dels på nogle af de problemer, der faktisk kan være i brugen af erindringsstof og lokalhistorie. Ideelt set, er der ingen modsætninger mellem at bruge et materiale til at blive klogere på sin egen historie, eller som kilde i en forsknings- og formidlingsproces, der også gerne skulle gøre andre klogere. Heller ingen modsætninger mellem hverdagslivshistorie og »den store historie«. At det alligevel i praksis kan være svært at rumme det hele i et og samme projekt, skinner sine steder igennem også i artiklerne i denne årbog.

I de enkelte projekter er der valgt mange forskellige måder at tage denne udfordring op på. Også måder, der indimellem rører ved en anden diskussion, der i hvert fald har kørt i historikerkredse i forbindelse med brugen af erindringer. Hvor meget er gode historier, og hvor meget er objektiv virkelighedsskildring, og kan en god historie formidle et sandfærdigt historisk billede, selvom den ikke er korrekt i detaljerne? Spørgsmålet om, hvor langt man kan gå i en formidlingssammenhæng, er et problem, som bl.a. Poul Vitus Nielsen tager op i sin artikel om TV-serien »Snart dages det ...«.

De mange forskellige projekter, vi præsenterer i denne årbog, har i øvrigt mange forskellige tilblivelseshistorier. Nogle er blevet til på initiativ fra fagforeninger. Andre har faghistorikere, etnologer og andre arbejderhistorikere selv taget initiativ til. Initiativet er kommet nedefra og haft lokale udspring. Nogen har haft mange penge til rådighed, andre har mest haft egen ildhu at falde tilbage på. Alt sammen er det med til at give nogle meget forskellige rammer for de forskellige projekter, som det også er værd at holde sig i mente.

Vi lægger ud med en præsentation af et af de største og mest ambitiøse projekter. SID's arbejde med at få arbejderhistorien præsenteret på en ordentlig måde i skolebøgerne.

SID tog allerede i 1971 fat på at se på formidlingen af arbejdets og arbejderernes historie i skolebøgerne. Og måtte konstatere, at stod der endelig noget, så bidrog det sjældent til en forståelse af arbejderens vilkår eller arbejderbevægelsens historie. SID har senere fulgt arbejdet op, gennem projektet »Arbejdsmandens Historie«. Ud fra devisen: Kan de der skriver bøgerne ikke gøre det bedre, så må vi gøre det selv. I artiklen fortæller John Mølgård historien om SID's indsats for at få skrevet arbejdsmandens historien og få ændret på skolebøgernes indhold fra starten i 1971 og frem til i dag.

Hvordan kan arbejderhistorien i folkeskolen formidles helt konkret? Det giver Sanne og John Hansen i deres artikel et eksempel på. Med udgangspunkt i bygningen af Lillebæltsbroen 1925-35, fortæller de arbejdsmandens historie, gennem brobissen Gunnars liv. Den grundlæggende pointe i Sanne og John Hansens arbejde er, at tage udgangspunkt i noget konkret, som børnene kender – nemlig broen. Og så gennem »den lille historie« lade børnene få øje på »den store historie«. De har også taget udgangspunkt i et andet af SID's kritikpunkter af undervisningen i folkeskolen. Deres undervisning skal ikke kun foregå med bogen som medie, men gennem video, dias o.s.v. og gennem praktiske forsøg, hvor børnene selv, i det små, prøver at bygge en bro.

Henrik Adrian, som skriver ud fra mange års erfaring som gymnasielærer, indleder sin artikel med at konstatere, at arbejderbevægelsens historie i løbet af de sidste 10 år er kommet med i gymnasiets skolebøger. Tolkningerne kan i nogle tilfælde diskuteres, men det er et faktum, at arbejderhistorien har fundet vej ind i gymnasiets historiebøger. Problemet er derfor ikke så meget skolebøgerne, men det at arbejderhistorien bliver »skoleviden«, konstaterer Henrik Adrian. For eleverne er det ligegyldigt, om det er arbejdsforhold i 30'ernes Danmark, eller de gamle inkaer, der arbejdes med, så længe historien ikke gøres vedkommende for eleverne. Henrik Adrian giver en opskrift på, hvordan lokalsamfundet Herlev kan blive til oplevelse og levende viden om lokalsamfundet, arbejderklassens historie i efterkrigstiden og elevernes egen historie.

Hvor skolen, med sine traditioner og de rammer, der ligger for undervisningen, kan være tung at danse med, var der i teglværksprojektet plads til at lade tingene udvikle sig. Teglværksprojektet startede med, at en gruppe amatørskuespillere ville lave et lokalspil. De spurgte derfor folkemindeforskerne i København, om de i arkiverne havde noget folkløst fortællestof fra egnen, der kunne danne baggrund for en dramatisering. Det blev både til et spil, radio, TV- og videoprogrammer, undervisningsmateriale, en række artikler og bøger og måske bliver det også til et museum. Projektet bygger på indsamling af beretninger fra de gamle teglværksarbejdere, kombineret med ind-

samling af redskaber m.v. Karsten Biering fortæller i artiklen »Det en arbejdsmand kan fortælle, kan godt være af værdi«, om den oplevelse det blev, både for ham og den tidligere teglmester Jørgen Jonasson at grave sig ned i teglværksarbejdets historie. Og om hvordan arbejdere og akademikere (og sønderjyder og københavnere) lærte af hinanden og lærte at respektere hinanden.

Finn Vadmand fortæller i »Lille dreng på Runderårn« historien bag tilblivelsen af billedspillet om generalstrejken i Randers i 1922. Det er på sæt og vis en sørgelig historie. Det lykkedes både at få penge (bl.a. fra LO' oplysningsfond) og at få lavet billedspillet om denne vigtige begivenhed i arbejderbevægelsens historie. Men det er aldrig blevet set af ret mange af de arbejdere, der var tænkt som publikum.

Det er også lokalsamfundet, der udgør rammen om det næste projekt, der præsenteres. Keld Dalsgård har i mange år skrevet lokal fagforeningshistorie. I artiklen beretter Keld Dalsgård om samarbejdet med de lokale fagforeninger, og de overvejelser han har gjort sig, om hvordan man kan skrive arbejderhistorie med lokalsamfundet som ramme, hvor både arbejderne som individuelle personer, organisationerne, lokalsamfundet og landshistorien indgår. Arbejdet med lokalhistorien har givet mulighed for at se på nogle af de begivenheder, der ofte i historieskrivningen er blevet taget for givet, uden at blive forklaret, eksempelvis arbejderne organisering. Keld Dalsgård præsenterer en række eksempler på, hvordan lokalhistorisk materiale kan kaste nyt lys over arbejderhistorien, og hvordan den lokale arbejderhistorie dermed kan danne grundlag for en ny landsdækkende historie.

Hvor Keld Dalsgård har valgt at bruge erindringer på linje med en række andre kilder og herudfra skrive sin version af historien, har Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg i deres arbejde med indsamling og formidling, valgt at lade erindringen tale for sig selv. Deres udgangspunkt er, at arbejderne selv er historikere. Han eller hun overleverer gennem erindringen sin egen fortælling om fortiden. Dette syn på erindringen udspringer af en dyb respekt for erindringens egenart. Arbejdet med indsamling, bearbejdning og formidling af erindringer bliver således et stykke kulturhistorisk arbejde, hvor målet er at fæste arbejderne egen historieskrivning på papir for at kunne videreformidle historien til nye generationer af arbejdere. Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg har – som Keld Dalsgård – arbejdet tæt sammen med de lokale fagforeninger, men med andre metoder og andre intentioner. Tilsammen giver de to artikler et indblik i, hvilke muligheder der ligger for at formidle lokal arbejderhistorie til arbejderne i lokalsamfundet.

Hvor mange af de projekter, der indtil nu har været omtalt, er initiativer, der er taget af folk udenfor de etablerede institutioner, handler Else Marie Boyhus' artikel om det arbejde der i 1985-1988 foregik på Lolland-Falsters Stiftsmuseum med registrering, forskning og formidling om Nakskovs historie 1900-1940. Den periode, hvor Nakskov blev en industriby. Netop det, at arbejdet foregik på et etableret museum, har givet nogle muligheder for både at gå i dybden og i bredden. I artiklen fortæller Else Marie Boyhus både om det konkrete arbejde med de mange forskellige delprojekter og om en lille bid af Nakskovs historie i perioden: Den særlige Nakskov-variant af socialdemokratisk kommunalpolitik i mellemkrigstiden.

Museernes mulighed for gennem opbygning af interiører og brug af genstande at formidle historien på andre måder, end det skrevne ord giver mulighed for, er temaet for Merete Ipsens og Jette Sandahls artikel om Kvindemuseet i Århus. Udover at arbejde meget bevidst med udstillingsformer, har Kvindemuseet også arbejdet med »græsrodsforskning«, hvor unge arbejdsløse kvinder har udforsket deres egen historie. Eksempelvis ved at lade unge enlige mødre interviewe tidligere generationer af enlige mødre. Senere har »unge« og »gamle« på museet sammen bearbejdet stoffet og formidlet det. Eksempelvis ved at lade klip fra bånd blive spillet, men især ved at opbygge interiører, der kan gengive tilskueren oplevelsen af, hvordan det var.

Museernes mulighed for ny og anderledes præsentation af et på andre måder velkendt stof, er ligeledes temaet for Anette Vasstrøms artikel. Anette Vasstrøm fortæller i artiklen, om de mange overvejelser der ligger bag udformningen af udstillingerne på Arbejdermuseet i København og alt det praktiske arbejde, der går forud for den udstilling, publikum ser. Med et tilbageblik på de kulturhistoriske museers og den etnologiske forskningstraditions udvikling, sættes Arbejdermuseets virksomhed i relief. Der er både tale om videreførsel af traditioner og om brud på dansk museumspraksis. Med konkrete eksempler – især hentet fra udstillingen »For Liv og Brød« – viser Anette Vasstrøm, hvilke muligheder netop museerne har, for at lade folk fornemme »hvordan det var«, og hvordan museumsfolkene har arbejdet med at få de oplevelser af hverdagslivet, som udstillingen formidler, sat ind i en historisk og politisk sammenhæng.

Bøger og udstillinger er formidlingsformer, mange arbejderhistorikere har prøvet kræfter med, og har mulighed for at prøve kræfter med. Anderledes forholder det sig med TV. TV-serien »Snart dages det« er foreløbigt den første og eneste af sin art. Det var netop et af problemerne, påpeger Poul Vitus Nielsen i artiklen »Fra kulisserne«. Meget af den debat TV-serien gav anledning til, og meget af kritikken mod serien, hænger sammen med, at alt

for mange forventninger skulle indfries. »Snart dages det ..« blev gjort til historien, snarere end det den var tænkt som: En historie blandt flere mulige. Poul Vitus Nielsen tager i artiklen fat i nogle af kritikpunkterne, og forklarer hvilke overvejelser, der lå bag stofudvælgelsen.

Den fortælleform, der blev anvendt, var den dramadokumentariske, og i artiklen gøres der med mange eksempler rede for, hvad man kan og ikke kan indenfor den genre, og hvorfor det blev filmmagerens snarere end faghistorikerens syn, der kom til at dominere. Samtidig med at Poul Vitus Nielsen både som filmmager og som faghistoriker, gerne vil stå inde for resultatet.

Anker Gemzøe slutter årbogen af med en række overvejelser om Pelle Erobreren som film og som bog. Han viser, hvordan filmen er mere Nexø-tro, end det umiddelbart kunne se ud til. Troskaben har ikke noget at gøre med loyalitet at gengive bogen kapitel for kapitel det er bog og film alt for forskellige medier til. Det er Anker Gemzøes pointe, at loyaliteten netop ligger på et dybere plan – i filmens gennemgående symbolik og grundlæggende historicsyn. Netop det gør Pelle Erobreren-filmene til en god romanfilmatisering. Den største svaghed ved filmatiseringen er i følge Anker Gemzøe den manglende historiske dynamik – som bogen er så fuld af. Hvordan denne dimension i bogen kunne blive en dimension også i filmen, anskueliggøres gennem sammenligninger med andre store episke film som Bertoluccis »1900«.

Som Poul Vitus Niensens artikel, er det også en diskussion om hvad man kan og ikke kan, indenfor bestemte genrer og med forskellige formidlingsformer. Selv om historikerne næppe nogensinde kommer til at lave film, så er vi her ved at af kernepunkterne i god formidling: Form og indhold betinger gensidigt hinanden.

Vi har med denne årbog gerne villet videregive nogle af de overvejelser og erfaringer, som mere eller mindre professionelle formidlere har gjort sig. Til videre inspiration og som et bidrag til debatten om brug af arbejderhistorien.

Redaktionen